

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Міськова Н. М.

кандидат педагогічних наук, доцент,

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука»

ORCID ID: 0000-0002-2809-2459

У статті наведено особливості формування фінансової грамотності в молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи. Особливо акцентовано на тому, що формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики – складний процес, ефективність якого багато в чому залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня її математичних здібностей та майстерності викладу матеріалу вчителем. Автором на підставі проведеного теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено педагогічні умови формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи як сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу з використанням новітніх технологій навчання. Результати дослідження дали підстави вважати, що формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики забезпечується взаємодією комплексу педагогічних умов. Узагальнюючи результати дослідження, можемо зазначити, що формування фінансової грамотності на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи є невід'ємною частиною сучасної освіти і має бути стратегічним завданням у навчальному процесі. Це не лише підвищує рівень фінансової обізнаності учнів, а й допомагає готувати їх до дорослого життя, де вміння управляти грошима є необхідною умовою для успіху.

Перспективи подальших досліджень окресленої науково-педагогічної проблеми вбачаємо у вивченні її поширенні актуального досвіду формування фінансової грамотності в молодших школярів на уроках математики в Україні та країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: формування фінансової грамотності на уроках математики, початкова освіта, концепція Нової української школи.

Miskova N. M. Features of the formation of financial literacy at young schoolchildren in mathematics lessons in the conditions implementation of the concept New Ukrainian School

The article presents the features of the formation financial literacy junior schoolchildren at mathematics lessons in the context of the implementation concept New Ukrainian School. Particular attention is paid to the fact that the formation of financial literacy junior schoolchildren at mathematics lessons is a complex process, the effectiveness of which largely depends on the individual characteristics of the child, the level of his mathematical abilities and the mastery of the teacher's presentation of the material. The author, based on the theoretical analysis of the psychological and pedagogical literature on the research problem, determined the pedagogical conditions for the formation foundations of financial literacy junior schoolchildren at mathematics lessons in the context of the implementation of the concept New Ukrainian School as a set of interrelated measures necessary for the creation of a purposeful educational process using the latest teaching technologies. The results of the study gave reason to believe that the formation of financial literacy junior schoolchildren at mathematics lessons is ensured by the interaction of complex pedagogical conditions. Summarizing the results of the study, we can note that the formation of financial literacy at mathematics lessons in the context of the implementation concept New Ukrainian School is an integral part of modern education and should be a strategic task in the educational process. This not only increases the level of financial awareness of students, but also helps prepare them for adulthood, where the ability to manage money is a necessary condition for success.

We see the prospects for further research into the outlined scientific and pedagogical problem in the study and dissemination of current experience in the formation of financial literacy junior schoolchildren at mathematics lessons in Ukraine and the countries of the European Union.

Keywords: formation of financial literacy at mathematics lessons, primary education, the concept New Ukrainian School.

© Міськова Н. М., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Вступ. У початковій школі закладаються ті інтелектуальні й поведінкові основи, які визначатимуть ставлення дитини до фінансів у майбутньому. Саме в цей період учні активно засвоюють математичні операції, логічні зв'язки та практичні дії із числами, що робить уроки математики природним середовищем для введення базових фінансових понять. Розуміння вартості, ресурсів, вибору, економії чи планування витрат формує в дітей здатність орієнтуватися в реальних життєвих ситуаціях. Математика в такому контексті є не лише навчальним предметом, а й інструментом для пояснення сутності фінансових явищ.

Актуальність цього напрямку зростає на тлі недостатнього рівня фінансової грамотності в Україні. Сучасні дослідження демонструють, що як дорослі, так і діти часто не мають навичок фінансового аналізу та свідомого ухвалення рішень. Упровадження елементів фінансової освіти в зміст початкової математики дає змогу школярам краще розуміти механізми взаємодії у світі грошей, оцінювати власні дії та уникати хибних рішень у побутових ситуаціях. Так, раннє формування фінансової компетентності є важливим чинником успішної соціалізації [3].

Матеріали та методики дослідження. Дослідження процесу формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи здійснювалося шляхом комплексного поєднання теоретичного та емпіричного аналізу. Вивчалися наукові психолого-педагогічні публікації, нормативні документи НУШ, сучасні освітні концепції та досвід закладів загальної середньої освіти. Особливу увагу приділено аналізу інтернет-ресурсів, авторефератів та дисертаційних робіт, що стосуються розвитку фінансових та математичних компетентностей.

Для структурування матеріалу застосовано методи індукції і дедукції, що допомогло вибудувати понятійний апарат дослідження. Порівняльний аналіз дав змогу виявити підходи до формування фінансової грамотності в Україні та інших країнах. Практична частина супроводжувалася узагальненням педагогічних спостережень та аналізом реальних навчальних ситуацій у класі.

Результати. Питання фінансової грамотності привертає дедалі більше уваги як українських, так і зарубіжних дослідників. Міжнародні науковці аналізують зв'язок між рівнем фінансової компетентності та економічною поведінкою населення, а вітчизняні вчені переважно зосереджуються на проблемах дорослого населення або старших школярів. Водночас молодший шкільний вік як стартовий етап формування фінансової культури досі вивчено фрагментарно.

Більш активно цю тему досліджують зарубіжні вчені А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл, які приділяють увагу формуванню фінансової грамотності в розвинених країнах. Окремі аспекти взаємовпливу фінансової грамотності індивідів та фінансової поведінки населення стали об'єктом наукових досліджень науковців О. Ковтун, І. Ломачинської, А. Незнамової, Н. Слав'янської, Л. Слободи. Проте вивченню цієї проблематики в сучасній літературі належної уваги, на жаль, не приділяється.

Загалом, питанням підвищення фінансової грамотності населення в Україні присвячені роботи вчених Т. Кізіми, А. Незнамова, Б. Приходько, Н. Слав'янської, І. Соркіна, Т. Смовженко, С. Юрія та інших. У більшості робіт науковців проблема підвищення фінансової грамотності торкається загалом усього населення України, а не молодших школярів і розглядається крізь призму використання світового досвіду. Фундаментальну роль математики науковці вбачають лише в підготовці сучасних економістів. Оскільки фінансова грамотність тісно переплітається з навчальним курсом математики, то для повноти дослідження бралися до уваги праці науковців, які вивчають методику навчання математики. Вагомий внесок у теоретичний і практичний курс методики навчання математики в початковій школі зробили відомі науковці-методисти Б. Дрозд, М. Козак, О. Комар, Г. Коберник, Д. Клименченко, О. Корчевська, Г. Мартинова, О. Митник та інші [11].

Сучасний світ у всіх площинах його розвитку неможливо уявити без фінансів. Фінанси та грамотне формування фінансових потоків забезпечують функціонування всіх сфер суспільства. Використання фінансової інформації, застосування фінансових

знань є необхідними елементами будь-якого напряму діяльності людини.

Формування основ фінансової грамотності має починатися з початкової школи, а підготовка – з дитячого садка, де в дітей формуються елементарні математичні уявлення, поняття про ресурси, потреби, гроші. Компонентами фінансової грамотності молодших школярів є опанування економічних понять, економічних компетенцій, практичних навичок раціональної фінансової поведінки, вміння робити вибір, ухвалювати різні рішення.

Організація фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи – складний процес, ефективність якого багато в чому залежить від індивідуальних особливостей дитини, рівня її математичних здібностей та майстерності викладу матеріалу вчителем. На сучасному етапі розвитку початкової освіти необхідно вибирати такі способи організації уроків математики, які сприяють не тільки формуванню міцних усвідомлених обчислювальних вмінь і навичок молодших школярів, а й усебічному розвитку особистості дитини [2].

Саме в початкових класах учитель має вміло поєднати подання знань із фінансової грамотності зі знаннями арифметичних обчислень. Міцні навички усних обчислень допомагають учням краще усвідомити закони економіки й користуватися ними в процесі обчислень, вибираючи найефективніші прийоми їх виконання; це має вагоме значення для загального математичного розвитку учнів та формування основ фінансової грамотності. Усні обчислення активізують мислення молодших школярів, виховують увагу, зосередженість, сприяють розвитку кмітливості й кращому запам'ятовуванню фінансових понять і термінів.

Формування основ фінансової грамотності в молодших школярів на уроках математики – це організований учителем процес опанування учнями законів економіки, прийомів арифметичних обчислень. Ураховуючи те, наскільки важливі для успішного життя навички управління фінансами, слід обов'язково використовувати на уроках математики задачі, завдання, ігри для формування фінансової грамоти дітей молодшого шкіль-

ного віку. Цей процес тісно пов'язаний із професіоналізмом сучасного педагога.

На підставі проведеного теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено педагогічні умови формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики в умовах реалізації концепції Нової української школи як сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу з використанням новітніх технологій навчання: розширення обсягу додаткової освіти, контаміноване навчання з використанням інтеграційних процесів європейського освітнього простору; розвиток мотивації, внутрішньоособистісної готовності та фінансово-економічного мислення шляхом застосування новітніх технологій навчання; реалізація бінарного, ігрового підходів до проектування, навчання й розвитку креативного мислення дітей молодшого шкільного віку [11].

Математика є потужним засобом моделювання фінансових ситуацій, оскільки вона дає змогу описувати, аналізувати та прогнозувати різноманітні економічні та фінансові процеси. За допомогою математичних інструментів можна моделювати поведінку фінансових систем, розраховувати доходи, витрати, заощадження, кредити, інвестиції та інші показники, необхідні для ухвалення рішень у сфері фінансів. Математичне моделювання допомагає зробити складні фінансові явища більш зрозумілими, що особливо важливо в процесі формування фінансової грамотності.

Одним із ключових інструментів математики в моделюванні фінансових ситуацій є арифметика, яку використовують для базових обчислень. У повсякденному житті люди стикаються з необхідністю додавати, віднімати, множити та ділити при розрахунках бюджету, обліку витрат, розподілі ресурсів. Наприклад, учні молодших класів можуть використовувати прості арифметичні дії для підрахунку вартості покупок, планування витрат на певний період чи визначення суми заощаджень. Такі завдання дають змогу дітям зрозуміти основи фінансових відносин та вчать їх ухвалювати усвідомлені фінансові рішення.

Математика має велике значення для розвитку фінансового мислення, оскільки більшість фінансових процесів ґрунтується на математичних розрахунках. Арифметичні дії стають основою для розуміння найпростіших фінансових явищ: вартості товарів, обчислення витрат, аналізу знижок або заощаджень. Використання таких завдань робить навчання більш змістовним і допомагає дітям пов'язати абстрактні числа з конкретними життєвими ситуаціями.

Графіки, схеми та діаграми, що подаються на уроках геометричного змісту, допомагають учням уявити динаміку витрат чи доходів, частки в загальній структурі бюджету, співвідношення різних величин. У старших класах ці інструменти будуть основою для фінансового аналізу, але їхні елементи доцільно застосовувати вже в початковій школі – у спрощеному вигляді. Алгебраїчний підхід дає змогу розглядати фінансові ситуації через залежності між величинами: доходами, витратами, процентами, податками, накопиченнями. Ознайомлення з такими відношеннями поступово готує учнів до складніших понять, з якими вони зіткнуться в реальному житті [7, с. 19–22].

Окреме значення має інтеграція математичного матеріалу з фінансовими завданнями. Наприклад: обчислення вартості набору товарів, планування бюджету кишенькових грошей, порівняння вигідності різних покупок, аналіз структури витрат сім'ї, моделювання простих ситуацій заощадження. Такі завдання розвивають логіку, вміння порівнювати, робити висновки та прогнозувати результати. Важливо, що дитина набуває досвіду ухвалювати рішення, а не просто виконує формальні обчислення. Це сприяє розвитку критичного мислення – однієї з ключових компетентностей НУШ.

Аналіз ефективності інтеграції фінансової грамотності в уроки математики в умовах реалізації концепції Нової української школи демонструє значний потенціал цього підходу для розвитку як фінансових, так і математичних компетентностей учнів. Інтеграція дає змогу показати практичне застосування математичних знань у реальному житті, підвищити інтерес учнів до предмета та сприяти формуванню критичного мислення.

Уроки математики, інтегровані з елементами фінансової грамотності, надають можливість учням працювати з реальними даними, які безпосередньо стосуються їхнього повсякденного життя. Наприклад, розрахунки сімейного бюджету, аналіз доходів і витрат, обчислення знижок і відсотків допомагають учням зрозуміти значення математичних операцій у фінансових процесах. Це не тільки сприяє закріпленню математичних навичок, а й формує розуміння базових фінансових концепцій [6].

Одним із важливих аспектів інтеграції є можливість розв'язувати прикладні задачі. Наприклад, під час вивчення теми дробів учням пропонують задачі на розподіл доходів родини або часткове витрачання бюджету. У темі відсотків можна розглянути розрахунок податків, банківських депозитів чи кредитів. Такі задачі мають не лише навчальну, а й практичну цінність, оскільки готують учнів до реальних фінансових викликів. Використання фінансових тем на уроках математики підвищує мотивацію учнів до навчання. Замість традиційних абстрактних прикладів вони працюють із завданнями, які мають конкретний сенс і зв'язок із їхнім життям. Наприклад, аналіз вигоди від покупки зі знижкою чи порівняння цін на різні товари сприяє розвитку інтересу до математики.

Інтеграція також сприяє розвитку навичок критичного мислення. Учні не лише виконують обчислення, а й аналізують отримані результати, роблять висновки та ухвалюють рішення. Наприклад, задачі на оптимізацію витрат або планування заощаджень вимагають від учнів комплексного підходу до вирішення проблем, що сприяє розвитку їхньої аналітичної компетентності. Ще одним важливим аспектом є формування в учнів відповідального ставлення до фінансів. Через задачі, які моделюють реальні життєві ситуації, учні вчаться планувати, оцінювати ризики й ухвалювати обґрунтовані фінансові рішення. Наприклад, задачі на розрахунок довгострокових витрат чи накопичень допомагають зрозуміти значення фінансового планування [10, с. 24–28].

Ефективність інтеграції фінансової грамотності в уроки математики також полягає в міжпредметній взаємодії. Учні можуть

використовувати знання, здобуті на інших уроках, як-от громадянська освіта чи трудове навчання, для кращого розуміння фінансових концепцій. Наприклад, обговорення основ економіки чи підприємництва на інших уроках може бути основою для розв'язання математичних задач.

Для оцінки ефективності інтеграції фінансової грамотності на уроках математики використовують різні методи, зокрема тести, аналіз навчальних досягнень, спостереження за роботою учнів та анкетування. Дослідження показують, що учні, які займаються розв'язанням фінансових задач на уроках математики, краще засвоюють поняття відсотків, дробів, пропорцій та інших тем, які мають практичне застосування.

Математика є універсальним засобом для моделювання фінансових ситуацій і розвитку фінансової грамотності. Вона допомагає описувати фінансові явища, аналізувати дані, оцінювати ризики, прогнозувати результати й ухвалювати обґрунтовані рішення в різноманітних життєвих ситуаціях. Це є основою для їхнього успіху в майбутньому, оскільки забезпечує важливі компетенції для ефективної взаємодії з фінансовими системами, а також для ухвалення обґрунтованих і раціональних рішень у різних життєвих ситуаціях [8].

Поєднання різних методів і форм навчання дає змогу забезпечити всебічне формування фінансової грамотності, враховуючи вікові особливості, пізнавальні інтереси та потреби учнів.

Висновки. Так, упровадження фінансової грамотності в навчання математики в початковій школі є важливим компонентом

сучасної освіти. Це забезпечує формування в дітей навичок, які матимуть практичне значення протягом усього їхнього життя: уміння планувати, аналізувати, оцінювати варіанти та ухвалювати відповідальні рішення. Розвиток фінансової компетентності сприяє підвищенню впевненості учнів у власних можливостях, їхній автономності та здатності орієнтуватися в економічних процесах.

Ефективність формування фінансової грамотності значною мірою залежить від того, як учитель поєднує математичний матеріал із фінансовим контекстом. Педагогові необхідно добирати завдання, які відповідають віковим особливостям дітей, їхнім інтересам та рівню теоретичної підготовки. Успішним є поєднання ігрових методів, ситуаційних вправ, рольових ігор, практичних задач, що моделюють реальні життєві події.

Дослідження показало, що послідовне використання фінансово орієнтованих завдань сприяє кращому засвоєнню математичних понять – дробів, відсотків, пропорцій, дій з багатоцифровими числами. Учні демонструють вищу мотивацію до навчання, швидше орієнтуються в задачах прикладного змісту, проявляють вищу самостійність у виборі способу розв'язання.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення ефективних методик інтеграції фінансової грамотності в навчання математики та на порівняльний аналіз українського і європейського освітнього досвіду. Це дасть змогу вдосконалити підготовку учнів до життя у світі, де фінансові рішення супроводжують людину щодня.

Список використаних джерел

1. Белкіна Н.О. Психолого-педагогічні основи навчання фінансової грамотності у початковій школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 190. С. 89–95.
2. Голуб І.Ю. Роль уроків математики у розвитку фінансово- економічного мислення в учнів початкової школи. *Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти: матеріали міжнародної науково- практичної конференції. 24 листопада 2021 р., м. Дніпро. КЗВО «ДАНУ» ДОР». 2021. С. 159–163.*
3. Гончар Л.В., Гарна С.О., Мартиненко А.О. Фінансова грамотність населення України як фактор успішного розвитку держави. *Інноваційна економіка*. 2019. № 2. С. 182–186.
4. Гребенькова О.В. Ігрові методи формування фінансових компетентностей у молодшому шкільному віці. *Молодь і ринок*. 2021. № 4. С. 101–105.
5. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
6. Зубенко М.П. Математика і фінансова грамотність: поради для інтеграції. *Математика в школі*. 2023. № 5. С. 45–49.

7. Скляренко В.В. Інтеграція фінансової грамотності в навчальні предмети початкової школи: теорія та практика. Київ : Педагогічна думка, 2020. 165 с.
8. Концепція Нової української школи. 2016. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html>.
9. Кравченко Т.М., Шаповал Л.М. Методика формування фінансової грамотності учнів у процесі вивчення математики : навчальний посібник. Харків : Ранок, 2019. 178 с.
10. Хом'юк І.В., Родюк Н.Ю. Формування фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors* : Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. 362 p. P. 322–341.

References

1. Bielkina, N.O. (2020). Psyholoho-pedahohichni osnovy navchannia finansovoi hramotnosti u pochatkovii shkoli [Psychological and pedagogical foundations of teaching financial literacy in primary school]. *Naukovi zapysky. Seriia: Pedahohichni nauky – Scientific Notes. Pedagogical Sciences*, 190, 89–95. [in Ukrainian].
2. Holub, I.Yu. (2021). Rol urokiv matematyky u rozvytku finansovo-ekonomichnoho myslennia v uchniv pochatkovoii shkoly [The role of mathematics lessons in the development of financial and economic thinking of primary school students]. In *Suchasni stratehii, tsinnosti y priorytety doshkilnoi ta pochatkovoii osvity – Modern strategies, values and priorities of preschool and primary education* (pp. 159–163). Dnipro : KZVO "DANO" DOR. [in Ukrainian].
3. Honchar, L.V., Harna, S.O., & Martynenko, A.O. (2019). Finansova hramotnist naselennia Ukrainy yak faktor uspishnoho rozvytku derzhavy [Financial literacy of the Ukrainian population as a factor in the successful development of the state]. *Innovatsiina ekonomika – Innovation Economy*, (1–2), 182–186. [in Ukrainian].
4. Hrebenkova, O.V. (2021). Ihrovi metody formuvannia finansovykh kompetentnosti u molodshomu shkilmomu vitsi [Game methods of forming financial competencies in primary school children]. *Molod i rynok – Youth and Market*, 4, 101–105. [in Ukrainian].
5. Derzhavnyi standart pochatkovoii osvity [State Standard of Primary Education]. (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
6. Zubenko, M.P. (2023). Matematyka i finansova hramotnist: porady dlia intehratsii [Mathematics and financial literacy: guidelines for integration]. *Matematyka v shkoli – Mathematics at School*, 5, 45–49. [in Ukrainian].
7. Skliarenko, V.V. (2020). Intehratsiia finansovoi hramotnosti v navchalni predmety pochatkovoii shkoly: teoriia ta praktyka [Integration of financial literacy into primary school subjects: Theory and practice]. Kyiv : Pedahohichna dumka. [in Ukrainian].
8. Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly [The Concept of the New Ukrainian School]. (2016). Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> [in Ukrainian].
9. Kravchenko, T.M., & Shapoval, L.M. (2019). Metodyka formuvannia finansovoi hramotnosti uchniv u protsesi vyvchennia matematyky [Methodology of forming students' financial literacy in the process of studying mathematics]. Kharkiv : Ranok. [in Ukrainian].
10. Khomiuk, I.V., & Rodiuk, N.Yu. (2021). Formuvannia finansovoi hramotnosti molodshykh shkolariv na urokakh matematyky [Developing financial literacy of primary school pupils in mathematics lessons]. In *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors* (Vol. 2., pp. 322–341). Riga, Latvia : Baltija Publishing. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.11.2025

Стаття прийнята 12.12.2025

Статтю опубліковано 23.12.2025